

NEKI ASPEKTI NEOLIBERALIZMA U SVJETSKOM GOSPODARSTVU

Dr. sc. Milovan Jovanović, redoviti profesor
Ivo Eškinja, dipl. iur., asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 330.83:338.2
Ur.: 7. listopada 2008.
Pr.: 25. studenog 2008.
Pregledni znanstveni članak

Rad analizira temeljne ekonomske postulate neoliberalizma kao ekonomske teorije i praktičnog ekonomskog i društvenog modela suvremenog kapitalizma. Neoliberalna ekonomska teorija i na njoj temeljena ekonomska politika nastoje se, u uvjetima ekonomskog i društvenog sloma socijalističkih država krajem dvadesetog stoljeća, tranzicijske transformacije istih na tržišne ekonomske sustave i snažno intenziviranog globalizacijskog procesa, globalno nametnuti kao dominantne. Opisani proces, koji se odvija u povijesno novim ekonomskim i institucionalnim uvjetima otvorenosti nacionalnih ekonomija, snažno determinira utjecaj određenih međunarodnih institucija, posebice Međunarodnog monetarnog fonda, koje stjecajem specifičnih ekonomskih i društvenih okolnosti dobivaju mogućnost uvjetovanja vođenja nacionalnih ekonomskih politika državama koje se koriste od strane odnosnih institucija pozajmljenim kapitalom. To otvara čitav niz ekonomskih i socijalnih proturječnosti na opisani način u tranzicijske zemlje "izvezenog" neoliberalnog ekonomskog modela, kao i problematiku učinkovitosti i pravednosti suvremenog globalnog ekonomskog uređenja kojeg obilježavaju različita krizna stanja. Između potonjih, izdvojen je posebno izražen i egzistencijalni problem gladi u svjetskim razmjerima koji se поближе analizira.

Ključne riječi: neoliberalizam, socijalizam, globalizacija, tranzicija, rast, razvoj, otvoreno gospodarstvo, Međunarodni monetarni fond, hrana i glad.

1. Uvod

Neoliberalna ekonomska doktrina javlja se u ekonomskoj teoriji u zadnjih tridesetak godina 20. stoljeća, kao odgovor i jedno od mogućih praktičnih rješenja tadašnje svjetske ekonomske stagnacije koja je nastupila nakon više od

dva desetljeća ekonomskog rasta u okviru kejnzijanskog i neokejnzijanskog državnog kapitalizma te u teoriji dominirajuće neoklasične sinteze. Neoliberalizam, temeljne postavke kojeg formuliraju ekonomisti Friedrich von Hayek i Ludwig von Mises upućuje oštru kritiku kejnzijanskoj intervencionističkoj ekonomiji u kojoj ima previše neučinkovite državne regulacije, a premalo one efikasne tržišne. Stoga neoliberalizam zagovara snažan praktični zaokret u kapitalističkoj privredi koji će iznova oživjeti liberalnu laissez-faire doktrinu snažnom afirmacijom tržišta kao najefikasnijeg ekonomskog sredstva alokacije resursa i regulatora ukupnih ekonomskih aktivnosti. Ali i kao najboljeg načina ostvarivanja zaštite individualnih prava i ravnopravnosti među ljudima. Naime, prema pobornicima neoliberalne ekonomske doktrine svaka intervencija države u spontani ekonomski poredak koji je zasnovan na tržišnoj regulaciji i alokaciji prečesto izaziva osim željenih i nenamjeravane, pa i nepredvidive posljedice. Neprihvatljiv je stoga argument kojim se državna intervencija opravdava budući da ista, navodno, otklanja nejednakosti i nepravednosti koje mogu proizaći iz otvorenog konkurentnog tržišnog nadmetanja. Dakle, neoliberalna ekonomska teorija afirmira slabo ili nikako od strane države reguliranu tržišnu ekonomiju kao vrijednosno neutralan pojam, koji svakom pojedincu jamči jednake početne šanse za uspjeh, a time na makro planu efikasnu ekonomiju i prosperitetno društvo. Izneseni koncept neoliberalne vizije kapitalizma kao ekonomskog sistema na teoretskom planu, ubrzo biva, svakako pritisnut pojavnošću ekonomskog i društvenog života, koje nakon razdoblja prethodnog ekonomskog rast, obilježavaju recesija, inflatorni pritisci te nezaposlenost, široko usvojen od strane najvećeg broja ekonomski najmoćnijih i industrijski najrazvijenijih država te njihovih gospodarskih sustava, a poglavito od Sjedinjenih Američkih Država i tamošnje ekonomije kao najveće svjetske.

2. Uzmak socijalističkih gospodarstava pred neoliberalnim kapitalizmom

Kapitalizam pod dominantnim utjecajem neoliberalne ekonomske teorije kreće u obračun s globalnim konkurentskim modelom socijalizmom. Rezultat je poznat i predmet je izučavanja u udžbenicima povijesti. Društvene i ekonomske promjene u svijetu devedesetih godina 20. stoljeća dovele su do pada socijalističkih država i njihovih gospodarskih sustava i doktrina, ostavivši po prvi puta kapitalizam usamljenim na globalnoj sceni. S obzirom na ideološku i praktičnu propast socijalističkog konkurenta što je rezultiralo teoretski i praktično, (tj. tržišno) "praznim" prostorom s populacijom od gotovo 2 milijarde ljudi, prirodno se nametao, po pravilima konkurentskog tržišnog nadmetanja, daljnji korak; popuniti vlastitim proizvodom, odnosno uspostavom kapitalizma kao neupitnog ekonomskog sistema, novo, sada bivše socijalističko tržište. I to uspostavom kapitalizma u njegovoj na Zapadu aktualnoj neoliberalnoj paradigmi. Ostvarenje toga cilja nije moguće sagledati niti razumjeti bez osvrta na socijalne fenomene i ekonomske procese tranzicije i globalizacije te njihovog komplementarnog, simbiotičkog odnosa s neoliberalnom ekonomskom dogmom,

složeni odnos koji je neoliberalnu viziju i po njoj ozbiljenu inačicu kapitalizma učinio uspješnim izvoznim proizvodom u odnosu na bivše socijalističke zemlje. Sagledajmo, stoga bliže navedene procese te ekonomske i socijalne proturječnosti istih u okviru suvremenog kapitalizma.

Samo definiranje kompleksnog pojma globalizacije kao procesa koji prožima suvremeni svijet tražilo bi vjerojatno još jedan dodatni rad. Razlog tomu je svakako što globalizacijski proces zahvaća globalno i ne ostavlja nepromijenjenim niti jedan aspekt ljudske svakodnevnice, kulturne, političke, socijalne i ekonomske. Ipak, suvremeni globalizacijski proces, koji je s razvitkom različitih tehnologija posebice intenziviran od kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća, možemo promatrati u svjetlu pojačanog djelovanja društvenih i ekonomskih odnosa izvan i preko državnih granica što je rezultiralo formiranjem nove institucionalne okoline globalnog tržišta, koje posluje danonočno bez obzira na smještajnu geografsku predodređenost. Također, globalizacija se uobičajeno pojmovno određuje kao širenje globalnih veza kroz organizaciju socijalnog, političkog i ekonomskog života na nadnacionalnoj, globalnoj razini.

Pod tranzicijom u širem smislu riječi podrazumijevamo procese kroz koje države i narodi nastoje ostvariti ekonomski rast i razvoj te dostići u sferi društvenog blagostanja razvijene zemlje svijeta, u pravilu Sjeverne Amerike i Zapadne Europe. Mada se pojam uobičajeno veže uz zemlje u razvoju, koje nastoje ostvariti gore navedeni cilj, nema nikakvog razloga zašto bi se tranzicija kao fenomen isključivo odnosila na nerazvijeni svijet. Naime, i bogate države nastoje stalno postizati u što većoj mjeri optimalne uvjete za društveni razvoj i novi, viši ekonomski rast, a time i kvalitetniji, viši životni standard svojih građana. To je temeljni cilj svakog tranzicijskog procesa, ili bi to trebao biti, i upravo je kao takav isti bio predstavljen i obećan zemljama koje su, u pravilu uniformiranim obrascem, krenule u proces tranzicije koncem prošlog stoljeća. Sada s vremenske distance sasvim je jasno da je nešto i zbog nečega pošlo temeljno krivo u odnosnom procesu. Pritom je nužno naglasiti da su neke zemlje odbile tranziciju prema strogim neoliberalnim pravilima, što je dovelo do zanimljivih rezultata i ujedno pružilo alternativu kao temelj analize i propitivanja neoliberalnog ekonomskog koncepta. Konačno to nas dovodi do užeg određenja pojma tranzicije kao ekonomskog i društvenog procesa prijelaza bivših socijalističkih država i privreda u zadnjem desetljeću proteklog stoljeća na kapitalizam i njegovo tržišno gospodarstvo prema neoliberalnoj paradigmi.

Formiranje neoliberalnog koncepta kapitalističkog ekonomskog sistema u praksi društvenog života prati aktualni svjetski trenutak u kojem dolazi do intenziviranja i jačanja globalizacijskog procesa. Opisana pojavnost posebice dolazi do izražaja na globalnom ekonomskom planu gdje se razvojem odgovarajućih tehnologija (prije svega informatičke), tehničkim dostignućima u oblasti prometa i prijevoza, slabljenjem nacionalnih državnih regulativa i ukidanjem administrativno-ekonomskih prepreka slobodnijem prometu roba, usluga i kapitala izvan državnih granica u skladu s neoliberalnom ekonomskom doktrinom, stvaraju, tzv. otvorena gospodarstva ili ekonomije. To se očituje u

sljedećim dimenzijama, kroz otvorenost na tržištu dobara kao mogućnost izbora potrošača i proizvođača između domaćih i inozemnih dobara, otvorenost na financijskim tržištima kao mogućnost financijskih investitora izabrati između domaće i inozemne financijske imovine te otvorenost na tržištu proizvodnih faktora kao mogućnost poduzeća u izboru gdje će locirati svoju proizvodnju i mogućnost radnika izabrati gdje će raditi.¹ Time nesporno globalizacija postaje proces od prvorazrednog utjecaja na formiranje međunarodne ekonomije s kraja 20. i početka 21. stoljeća i to na novoformiranom globalnom tržištu. Budući da u istoj, odnosno na istom dominira sažeto rečeno nekoliko sloboda; sloboda mobilnosti kapitala, sloboda kretanja roba i usluga, i u sve većoj mjeri sloboda kretanja radnika, možemo zaključiti da je neoliberalni ekonomski recept usvojen globalno.

U opisanim uvjetima novog globalnog svjetskog ekonomskog trenutka, ekonomski najmoćnije države svijeta sa svojim gospodarstvima globalizacijski fenomen pokušavaju iskoristiti prema postulatima neoliberalne ekonomske dogme. To čine u vlastitim geografskim i institucionalnim okvirima vođenjem odgovarajućih nacionalnih ekonomskih politika (privatizacija i deregulacija u javnom sektoru, restriktivna fiskalna politika, naglasak na borbi protiv inflacije, manji iznosi socijalnih transfera, slabljenje položaja radnika i sindikata). Ali istodobno, budući da kapital sada slobodno prelazi nacionalne granice, neoliberalni ekonomski model se nastoji izvesti i etablirati širom svijeta upravo u onim zemljama koje uz globalizacijski prolaze i tranzicijske gospodarsko-socijalne procese. Na ovom je mjestu neizbježno u čitav problem uvesti institucionalni trenutak. Naime kada je riječ o primjeni neoliberalnog koncepta u domaćim nacionalnim okvirima, velike dvojbe nema, ravnotežu utjecaja kada je riječ o alokaciji resursa na razini ekonomskih aktivnosti potrebno je što više odmaknuti od državnog upliva, a što je više izložiti utjecaju tržišta i time ojačati privatne gospodarske subjekte. Tu je, riječ o nacionalnoj državi i njenim institucijama te njezinom nacionalnom tržištu, no era otvorenih ekonomija dovela je do uspostave globalnog, nadnacionalnog svjetskog tržišta. Jasno je da na tom prostoru od prvorazredne ekonomske važnosti nema direktivnih ovlasti nacionalnih država, barem ne neposrednih. Dakle, zahvaljujući globalizacijskom procesu, odjednom je stvoren nikada u povijesti tako realno veliki tržišni prostor, savršen s aspekta neoliberalnih ekonomskih postulata, tj. bez nadzora, nameta i prepreka “parazitske” države koja je, s neoliberalnog stajališta, u ne tako davnoj prošlosti odlazila toliko daleko da je kapitalu “nametala”, odnosno štitila ideje kao što su država blagostanja, snažno socijalno zakonodavstvo ili visok stupanj sindikalne gustoće.

¹ Blanchard, Olivier, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2005., str. 373.

3. Neoliberalizam i međunarodne institucije

Ipak još od razdoblja završetka Drugog svjetskog rata, odnosno međunarodne konferencije u Bretton Woodsu 1944. godine, postoje na globalnom ekonomskom planu određene, u svjetskim razmjerima financijski vrlo moćne, međunarodne institucije. Koja je bila i jest njihova uloga u opisanim procesima tranzicije i globalizacije te afirmacije neoliberalizma kao dominantnog obrasca ekonomske aktivnosti? S kojim su ciljem osnovane, a kako danas djeluju? U skladu s odgovorima na prethodna pitanja, nameće se čitav niz vrijednosnih prosudbi odnosnih ekonomskih, financijskih i neizbježno političkih institucija kao i ekonomskih te socijalnih proturječnosti koje izaziva globalna ekonomska politika na vođenje koje odnosne institucije imaju izuzetan utjecaj. Te su globalne institucije, globalne po dosegu svojih mjera i upravljačkoj strukturi, između niza ostalih, posebno Svjetska banka (World Bank/International Bank for Reconstruction and Development), Svjetska trgovinska organizacija (World Trade Organization) i konačno Međunarodni monetarni fond (International Monetary Fund).

Međunarodni monetarni fond (u daljnjem tekstu: MMF) je osnovan 1944. godine kao međunarodna monetarna institucija, i to kao specijalizirana ustanova Organizacije Ujedinjenih naroda, sa zadatkom svojevrsnog globalnog čuvara stabilnosti svjetskog monetarnog sustava, koji bi djelovao na prevenciji novih velikih ekonomskih i financijskih kriza odnosno posljedice istih ublažio. Instrumenti i način za postizanje navedenog cilja jesu unaprijeđenje međunarodne trgovine, financijska pomoć u očuvanju stabilnosti nacionalnih valuta država članica, kreditna pomoć za uravnoteženje platnih bilanci država članica. No nadasve u kontekstu vremena, pod neprijepornim utjecajem djela Johna Maynarda Keynesa i njegove intervencionističke doktrine kao zadatak Fonda je postavljen i makroekonomski cilj poticanja ekonomskog rasta i povećanja zaposlenosti u državama članicama, dakle u svijetu. Taj zadatak i cilj MMF i danas službeno ističe. S ciljem poticanja razvoja u svijetu putem financiranja krupnih razvojnih projekata (investiranje kapitala u proizvodne svrhe, poticanje privatnih investicija, financijska pomoć nerazvijenom svijetu...), Bretton Woods stvara i Svjetsku banku. Njezino puno ime, Svjetska banka za obnovu i razvoj, jasno odražava namjeru s kojom je ista osnovana. Temeljni je zadatak pak Svjetske trgovinske organizacije, čije države članice ostvaruju preko 90% svjetske trgovine robama i uslugama, regulacija i unaprijeđenje međunarodne trgovine na globalnoj razini.

Već samo kraći pogled na strukturu i ciljeve djelovanja navedenih institucija, nameće tri neupitna zaključka. Prvi, odnosne institucije po naravi svoga djelovanja te snazi vlastitog kapitala i utjecaja djeluju na globalnoj razini, sve su nadalje imale značajan utjecaj u globalizacijsko-tranzicijskim procesima na prijelazu tisućljeća čime su neposredno modelirale suvremenu globalnu ekonomiju, i konačno sve su osnovane s jasnim nadasve poželjnim makroekonomskim i šire društvenim razvojnim ciljevima koji se odnose na implementaciju supstrata

globalizacijskog i tranzicijskog procesa, odnosno ekonomskog rasta i razvoja na svjetskoj razini. Posljedično nikakvih krajnje oštrih kritika i proturječnosti oko njihovog takvog djelovanja ne bi trebalo biti. No ipak ona su danas prisutna, i to u sve većoj mjeri i od strane sve raznovrsnijih i brojnijih subjekata. Tako Dani Rodrik, utjecajni harvardski politekonomist i stručnjak za pitanja razvoja, govori o "smrti" globalizacijskog konsenzusa koji su osmislile i provodile navedene institucije, poglavito MMF. Globalizaciju, odnosno na neoliberalnim poučcima temeljenu i od strane odnosnih institucija kreiranu globalnu ekonomiju i na njoj sazdan svjetski ekonomski poredak više ne napadaju samo različite anarhističke skupine, udruge civilnog društva, sindikalni i radnički pokreti. Otvorena kritika, ili barem preispitivanja, dosad neupitnog neoliberalnog globalnog ekonomskog recepta počinju stizati i iz redova utjecajnih ekonomista s najprestižnijih sjevernoameričkih sveučilišta, kao i nekih političkih i ekonomskih djelatnika, koji su u opisanim procesima neposredno sudjelovali. Posebno snažan napad na institucije koje upravljaju globalizacijom, a poglavito na MMF i njegovu ekonomsku politiku, predvodi nobelovac Joseph Stiglitz². No najznačajnije, neoliberalni kapitalizam današnjice krajnje je negativno percipiran od svjetske javnosti, poglavito velikog broja stanovnika zemalja sa srednjim i niskim dohotkom na svjetskoj razini. Dakle, upravo onog sloja stanovništva čiji je ekonomski i socijalni standard taj isti ekonomski koncept trebao bitno poboljšati. Tomu trendu zasigurno doprinose mnoge proturječnosti, koje ćemo dalje razmatrati, a kritički ga determinira *output* samog procesa: svijet i ekonomija 21. stoljeća koje akutno obilježavaju krizna stanja; gladi, nezaposlenosti, siromaštva, ugroženosti socijalnih prava, odnosno rastućeg strukturnog jaza između sve većeg broja sve više siromašnijeg i sve manjeg broja sve bogatijeg stanovništva.

3.1. Proturječnosti institucionalne neoliberalne ekonomske politike

Kako piše Stiglitz, Keynes bi se vjerojatno okrenuo u grobu da vidi što se događa s njegovim djetetom, a misli se pritom na MMF. Odnosna metafora svakako stoji budući da je isti, kao što je prije navedeno, osnovan u vrijeme afirmacije kejnzijanske ekonomije i uvjerenja, opravdanog u praksi, da tržišne ekonomije lišene određenog stupnja državne kontrole i regulacije, loše funkcioniraju te izazivaju moguće krize i izraženu nejednakost u raspodjeli dohotka. No ipak se MMF za kojih manje od 50 godina od svog osnutka preobražava u snažnog zagovornika nove političke ekonomije globalizacije i tranzicije. Ona u potpunosti počiva na teoretskim zasadama ekonomskog neoliberalizma, odnosno afirmaciji onoga što Stiglitz naziva tržišnim fundamentalizmom na globalnoj razini. Već su ranije ukratko iznesene povijesne društvene i ekonomske okolnosti (intenzivirana globalizacija, otvaranje nacionalnih gospodarstava k svjetskom tržištu, urušavanje socijalističkog političkog i

² Stiglitz, Joseph Eugene, *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Algoritam, Zagreb, 2004.

ekonomskog modela) do kojih dolazi u svijetu u zadnjem desetljeću 20. stoljeća, a koje su dovele do procesa tranzicije te afirmacije neoliberalnog modela i ekonomske politike temeljene na tzv. washingtonskom konsenzusu. Ovi potonji su u datom trenutku predstavljali svojevrsni recept za ekonomsku transformaciju i potom obećani ekonomski uspjeh zemalja u tranziciji kao izvozni proizvod neoliberalnog kapitalizma ozbiljenog u najvećoj mjeri u Sjedinjenim Američkim Državama te u nešto manjoj mjeri u ostalim industrijski najrazvijenijim državama svijeta. Kada je riječ o izvoznom proizvodu za uspješan izvoz nužan je naravno i izvoznik koji će ga biti u stanju realizirati. Nametanje vođenja specifične ekonomske politike od jedne države ili skupine država (i njihovih ekonomski najmoćnijih financijskih i poslovnih subjekata) prema drugim državama označilo bi povratak na prevladane neoimperijalističke težnje što je politički i civilizacijski bilo neprihvatljivo. No, procesom tranzicije i globalizacijom svjetske ekonomije upravo su navedene međunarodne ekonomske institucije, u kojima utjecajno dominiraju kapitalom ekonomski najrazvijenije države svijeta, posebno Sjedinjene Američke Države, i zagovornice neoliberalnog ekonomskog modela, dobile priliku izvesti i afirmirati neoliberalni recept u dotad pretežno ne-kapitalističkom svijetu. Odgovori na pitanja što im je to omogućilo, i koji su pritom izbori i/ili uvjeti bili postavljeni državama koje su prihvatile ekonomske politike washingtonskog konsenzusa, MMF-a i ostalih međunarodnih institucija, dalje produbljuju odnosnu problematiku. Svjetska kreditno-financijska kriza iz 2008., jasno je pokazala koliko se MMF udaljio od svog prvotnog osnivačkog cilja prema kojem bi trebao djelovati kao regulator i čimbenik stabilnosti svjetskog monetarno-financijskog sustava, a koliko se preobrazio u globalnog zagovornika i "izvoznika" neoliberalne ekonomske politike. Time i neposrednog zagovornika ekonomskih i poslovnih interesa gospodarski najznačajnijih i financijski najmoćnijih multinacionalnih korporacija najrazvijenijih država svijeta koje su zahvaljujući neoliberalnom receptu i u skladu s njim, upravljanim nacionalnim ekonomskim politikama tranzicijskih država, dobili mogućnost maksimiziranja profita na povijesno nikad većem globalnom tržištu. I pritom, inače paradoksalna situacija koju tematizira u svojoj knjizi Lester C. Thurow, postaje društvena stvarnost globalnog neoliberalnog kapitalizma, gdje umjesto svijeta u kojem nacionalne politike upravljaju gospodarskim silama, izvannacionalne ekonomske sile diktiraju nacionalne gospodarske politike³. Analizirajmo dalje ekonomske i šire društvene okolnosti, koje su omogućile snažnu afirmaciju i institucionalni izvoz neoliberalnog ekonomskog recepta, općenito neoliberalne preporuke i smjernice za svojevrsnu novu ekonomsku politiku, ovaj put u uvjetima globalizacije i otvorenih gospodarstava te konačno polučene rezultate iste/istih.

³ Thurow, Lester Carl, *Budućnost kapitalizma: kako današnje gospodarske snage oblikuju sutrašnji svijet*, Mate, Zagreb, 1997., str. 127.

4. Utjecaj neoliberalizma na zemlje u tranziciji

Problem koji je, između ostalih, snažno pogađao krajem 20. stoljeća tranzicijske zemlje nastale raspadom socijalističkih političkih i ekonomskih sistema bila je potreba za krupnim, iako nesporno potrebnim, strukturnim promjenama u ekonomskoj sferi društvenog života, a s ciljem kako bi vlastite ekonomije što uspješnije i efikasnije prilagodile novoj globalnoj ekonomskoj paradigmi, tj. bilo izlasku iz ekonomske autarkičnosti, bilo prelasku s planske na tržišnu ekonomiju. Navedeno prerestrukturiranje odvijalo se u zemljama i gospodarstvima koja u prethodnim razdobljima nisu ostvarivala željeni jači ekonomski rast, imala su razmjerno velike deficite, mnoge je kronično mučila inflacija i nisko produktivna ekonomija, a sve to posljedično praćeno političkim nestabilnostima i raznim socijalnim krizama. Iz navedenih razloga, te su zemlje za tako krupne strukturne promjene vlastitih privreda, pokriće nekontroliranih proračunskih deficita, vraćanje stabilnosti nacionalnoj valuti i smirivanje socijalno-političkih kriza nužno trebale znatnije iznose kapitala, odnosno u iznosima koji su, opet iz navedenih razloga, nadilazili obujam i strukturu vlastite akumulacije. Kako su izvori vlastite društvene akumulacije kapitala bili nedostatni, navedene zemlje su, ne bi li izvršile potrebne reforme s ciljem da vlastita gospodarstva učine konkurentnima i produktivnima, čime bi bile ostvarene početne pretpostavke za ekonomski rast i razvoj, posegle za sredstvima tuđe akumulacije, a koja su nudile kreditima uvodno naznačene globalne ekonomske institucije, posebno Međunarodni monetarni fond.

Međutim, našavši se u poziciji da su njegova znatna financijska sredstva, odnosno krediti itekako potrebni i traženi u nizu tranzicijskih zemalja, MMF odlazi korak dalje te pružanje ekonomske, odnosno financijske pomoći uvjetuje prethodnim prihvaćanjem određenih naputaka u pogledu vođenja ekonomskih politika onih država koje su primile odnosna sredstva. S jedne strane, to je naravno razumljivo, budući da isti želi spriječiti rasipanje pozajmljenog kapitala koji je prije svega oskudan resurs i koji, što bi bilo neozbiljno apstrahirati, odlazi u zemlje s relativno nestabilnim političkim i makroekonomskim okruženjem. No ipak se za odnosne naputke i smjernice vođenja nacionalnih ekonomskih politika prema neoliberalnim ekonomskim postulatima, kao i rezultate istih, veže mnogo proturječnosti: ekonomskih i socijalnih. I koje stoga otvaraju prostor, teoretski i praktično, kritičkoj prosudbi i propitivanju službeno proklamiranog cilja rada odnosne institucije na kreiranju gospodarskih uvjeta koji će pridonijeti makroekonomskoj stabilnosti pojedine zemlje, kao i stimulaciji njenog ekonomskog rasta. Tim više što je uspostava zapadnog neoliberalnog modela kapitalizma, posredstvom MMF-a, Svjetske banke, Svjetske trgovinske organizacije te ostalih međunarodnih ekonomskih organizacija i institucija zagovarana u tranzicijskom procesu u pravilu jednoobrazno, s pristupom koji se, u promišljanju i praksi, nije bitno razlikovao između različitih država zahvaćenih strukturnim gospodarskim i socijalnim promjenama. Odnosno, riječ je o takvom pristupu kod provođenja tranzicijske transformacije s ciljem kreiranja gospo-

darskih i socijalnih uvjeta za ekonomski rast i razvoj pojedine države koji Dani Rodrik slikovito naziva *spray-gun approach*⁴ i koji posljedično ne uvažava specifičnosti zatečenog ekonomskog stanja pojedine zemlje, kao i njene buduće razvojne potencijale. To neizbježno navodi na zaključak da je primarni cilj djelovanja navedenih institucija, odnosno ekonomskih interesa razvijenog Zapada, u uvjetima globalizacije i tranzicije bio onaj ranije navedeni, tj. neupitna afirmacija neoliberalnog ekonomskog modela na globalnoj razini i koji će istima posljedično donijeti značajnu ekonomsku korist. Ali za sobom ostaviti u zemljama u razvoju i tranziciji mnoge, ekonomski i društveno, nesagledivo štetne posljedice. Unatoč uvjerenjima neoliberalnog kapitalizma s kraja 20. stoljeća o izgradnji budućeg kapitalističkog ekonomski prosperitetnog i socijalno ravnopravnog globalnog društva u novom tisućljeću.

5. Proturječnosti implementacije neoliberalnog ekonomskog modela

Ono što je kapitalizam kao jedini praktični ekonomski sistem globalno ponudio, preporučenom ekonomskom politikom od strane navedenih institucija, bila je široka afirmacija njegove neoliberalne paradigme. Po načelu ono što funkcionira u kapitalističkim i industrijskim najrazvijenijim zemljama Zapada, funkcionirat će i u slabije razvijenim zemljama, koje su prešle na tržišnu ekonomiju i izlaze iz gospodarske autarkičnosti. Međutim, takav jednoobrazni pristup problemima razvoja svake pojedine zemlje, koji se temeljio na striktnoj afirmaciji politike fiskalne stabilizacije, oštroj primjeni antiinflacijskih mjera, politici privatizacije i liberalizacije robnog, kao i tržišta kapitala, nažalost niti je početno teoretski bio ispravan, niti je polučio obećane i željene rezultate u praksi ekonomskog i društvenog života zemalja u razvoju. S druge strane, paradoksalno je i nadasve licemjerno što ekonomski najjače zemlje svijeta često u isključivo tržišnim sektorima pribjegavaju, čak i intenzivnim intervencionističkim mjerama poduzetim od strane države⁵, a da bi istodobno krediti MMF-a nosili u sebi čvrsto ugrađen postulat uspostave tržišne ekonomije bez vladinih intervencija. Ono što je nadalje uključivao izvozni neoliberalni ekonomski recept jest potpuna liberalizacija trgovine i otvaranje nacionalnih gospodarstava dokidanjem administrativnih i ekonomskih protekcionističkih prepreka uvozu i izvozu dobara. Široka liberalizacija tržišta dobara, posebno industrijskih proizvoda i liberalizacija domaćih tržišta kapitala trebala je tranzicijskim gospodarstvima, prema zamisli MMF-a i prema neoliberalnom

⁴ Rodrik, Dani, *A Practical Approach To Formulating Growth Strategies*, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, December 2004, page 6.

⁵ Ilustrativan primjer su nastojanja niza vlada i država, između ostalih Sjedinjenih Američkih Država, Njemačke, Velike Britanije i Italije, od konca rujna i početka listopada 2008. godine da izravnom krupnom financijskom pomoći bankarskom, odnosno financijskom-kreditnom sektoru pokušaju isti ekonomski stabilizirati i spasiti ga od jačeg propadanja uslijed poremećaja izazvanih aktualnom svjetskom kreditnom i financijskom krizom.

receptu, omogućiti brzu i učinkovitu preobliku na tržišnu ekonomiju, kao i uspješnu integraciju u međunarodne ekonomske tokove i međunarodnu razmjenu budući da bi imala slobodan pristup novim tržištima, odnosno globalnom tržištu kao novoj paradigmi u uvjetima globalizirane svjetske ekonomije. Nadalje, preporučeni su, odnosno uvjetovani u zamjenu za krupnu strukturnu kreditno-financijsku pomoć nadalje, primarno oštra borba protiv inflacije, uravnoteženje proračuna uz restriktivnu fiskalnu politiku, ukidanje ili reduciranje uvoznih kvota za stranu robu, reduciranje državnih subvencija u određenim gospodarskim granama kao netržišnih i nekonkurentnih, široka i brza privatizacija i u gospodarskom i u javnom sektoru. Jednom riječi, tržište je jedino efikasno i posljedično ono treba biti mjerilo ekonomskih i društvenih odnosa, a po navedenim preporukama vođena nacionalna ekonomska politika omogućit će državi i njenim građanima ekonomski rast i podizanje životnog standarda.

Ekonomске i socijalne proturječnosti izvezenog modela neoliberalnog kapitalizma odnosile su se i odnose se na zanemarivanje čitavog niza problema koji su se mogli predvidjeti, ili barem morali biti ozbiljno razmatrani, i koji su se konačno pokazali problematičnima kod primjene ovakvog univerzalnog ekonomskog recepta u tranzicijskim ekonomijama. Odnosno, kao što je recept bio zajednički, njegova dosljedna primjena rezultirala je i zajedničkim ekonomsko-socijalnim problemima, često u nekim državama i krizama. Zahtjev za potpunim otvaranjem tržišta proizvoda i usluga zemalja u tranziciji (ukidanje administrativno-ekonomskih zapreka slobodnom kretanju roba, ukidanje kvota na uvoz, snižavanje carina i ostalih fiskalnih nameta, liberalizacija trgovinskih propisa...), lako je razumjeti s gledišta industrijski najrazvijenijih zemalja kojima neprekidno treba novo i sve veće tržište na kojem će realizirati vlastite proizvode. No za zemlje u razvoju s tehnološki zastarjelom industrijom to je značilo otvoreno tržišno nadmetanje s neusporedivo konkurentnijim inozemnim proizvodima najbogatijih. Kako konkurenciju možemo slobodno čitati kao nadmetanje, jasno je da domaća industrija odnosnih zemalja u mnogim granama, poglavito onim kapitalno intenzivnim, u takvim okolnostima nije mogla bez državne pomoći i investicijskih zajmova izdržati odnosnu konkurentsku borbu. Ciljani protekcionizam i državne subvencije u određenim gospodarskim granama prema neoliberalnoj MMF-ovoj doktrini, smatrani su atavizmom prošlih sistema nespojivim s njihovom vizijom tržišne ekonomije. Izložena neoliberalna ekonomska politika redom je dovela u nizu tranzicijskih zemalja do ekonomskog devastiranja domaće industrije kao i poljoprivredne proizvodnje, a lanac negativnih ekonomskih i socijalnih posljedica koji je uslijedio poprimio je katastrofalne razmjere; rastuću nezaposlenost, ograničenja daljnjem rastu i razvoju zbog slabljenja gospodarskih grana u kojima se stvaraju nove materijalne vrijednosti i koje omogućuju izvoz na svjetsko tržište, iako je upravo to bila jedna od "obećanih" prednosti otvaranja narodnih gospodarstava. Takve ekonomske trendove u pravilu je potom slijedila dominantna okrenutost uvozu i trgovini i to robe industrijski razvijenih država, kao i daljnje eksterno zaduživanje. Primarna borba protiv inflatornog fenomena, unatoč neupitnoj i dalekosežnoj štetnosti inflacije po gospodarstvo, često je rezultirala

oštrim povišenjem kamatnih stopa što je krajnje otežalo pristup slobodnim novčanim sredstvima za nove investicije kao temelj rasta. Politika uravnoteženog proračuna značila je odustanak od kejnzijanskog deficitarnog financiranja potražnje u svrhu poticanja sveukupne gospodarske aktivnosti, a osiguranje proračunskih sredstava za uredno vraćanje javnog duga, odnosno kredita MMF-u značilo je štednju i reducirana izdvajanja prvo u onim sektorima koji kritično utječu na kvalitetu života građana, zdravstvu, školstvu, socijalnom i mirovinskom osiguranju. Liberalizacija tržišta kapitala označila je slobodan ulazak stranog kapitala i preuzimanje domaćeg financijskog sektora, zajedno sa štednjom domaćeg stanovništva, nakon čega bi slijedilo ubrzano kreditiranje domaće potražnje za uvoznim proizvodima iz domicilnih zemalja inozemnog financijskog kapitala. Kapitalno okrupnjavanje od strane države domaćih banaka koje bi mogle djelovati kao investicijske, financirajući domaće razvojne projekte, netržišno je i diskriminirajuće te stoga nedopustivo. Dotok stranog kapitala i preuzimanje udjela na domaćem tržištu, odnosno domaćem gospodarskom sektoru od strane inozemnih banaka i multinacionalnih korporacija značio je ujedno i pojačanu potražnju za domaćom valutom što je često vodilo njezinoj aprecijaciji te dalje slabilo domaće izvozne potencijale, a čineći istodobno robu iz uvoza jeftinijom. Rezultat, ponovan pad domaće proizvodnje. U mnogim zemljama tražena je brza privatizacija, koja je u nestabilnim gospodarskim i političkim okolnostima, uz visoko korumpirane političke elite i institucionalnu nerazvijenost, provedena katastrofalno loše, rezultirajući daljnjim društvenim troškovima umjesto društvenom koristi. I tako se dalje nastavlja kretanje u poznatom krugu gdje rast i razvoj ostaju samo proklamirani ciljevi sa službenih dokumenata Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke, a u stvarnosti output neoliberalnog tranzicijskog procesa je vrlo daleko od ekonomskog rasta i razvoja u onim zemljama kojima je neoliberalni ekonomski model konceptualno nuđen, a potom uvjetovan u načinu primjene kao gotovo apologetski efikasan i razvojni. S druge strane, isti je istodobno i neupitno otvorio ogromno novo tržište i time prostor za stvaranje i ubiranje profita krupnim gospodarskim subjektima ekonomski najmoćnijih država svijeta.

Pritom treba napomenuti da sam proces napuštanja gospodarske autarkičnosti i ekonomskog protekcionizma nije sam po sebi štetan, dapače u globaliziranom svijetu današnjice isti teško da ima ekonomski argumentirane alternative. No bitne su dvije stvari, a na kojima je neoliberalni ekonomski model uspostavljen u većini tranzicijskih zemalja podbacio u kritičnoj mjeri, namjera i način, odnosno pristup istom. Kod navedene prve pretpostavke cilj treba biti djelovanje na uspostavi takvih makroekonomskih uvjeta koji će osigurati ekonomski rast i razvoj. Tu je, pogrešno, široka liberalizacija ekonomskog života označena kao pretpostavka rasta sama po sebi, umjesto prvotnog inzistiranja na ekonomskom rastu nakon kojega će potom nužno i ekonomski logično uslijediti otvaranje narodnih gospodarstava. A ekonomskog rasta i razvoja nema bez snažne domaće proizvodnje, odnosno isti leži u novostvorenoj vrijednosti i izvozu, a ne obrnuto u trgovini i uvozu. To nas dovodi do krivog načina, odnosno pristupa tranziciji koji se odvijao po univerzalnom neoliberalnom receptu, s praktično istim makroekonomskim

zahtjevima od zemlje do zemlje, po ortodoksnim smjericama upućenim nacionalnim ekonomskim politikama koje se svode na liberalizaciju tržišta i snažnu privatizaciju gospodarskog i društvenog sektora. No ekonomija, a poglavito ekonomska politika nije egzaktna znanost i outputi na isti način vođenog procesa ne moraju biti slični čak i između zemalja s u velikoj mjeri podudarajućim makroekonomskim uvjetima, a kamoli između zemalja koje ne dijele nikakve zajedničke karakteristike, od ekonomskih do demografskih. Jednostavno rečeno, razvojni problemi, kao i razvojni potencijali svake države su specifični i stoga uvjetuju specifičan pristup odnosnoj problematici. Potrebno je napomenuti da su neke dotad nekapitalističke zemlje ipak tijekom ekonomske i društvene tranzicijske transformacije odbile striktno slijediti neoliberalne napatke i pritom su također postigle odgovarajuću integraciju u svjetsku trgovinu, tj. svjetsko tržište kao prirodnu posljedicu ekonomskog rasta, a ne kao posljedicu primarne liberalizacije ekonomskog života. Kao primjeri ovakvog, sa stajališta neoliberalne ekonomske dogme, heterodoksnog pristupa globalnoj i tranzicijskoj ekonomskoj paradigmi izdvajaju se Kina, Indija, ili primjer geografski i demografski male Slovenije. Konačno recentna zbivanja i ekonomska previranja u okviru suvremene globalne financijsko-kreditne krize koja kulminira u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje o potezima države i njenim intervencionističkim gospodarskim mjerama ovisi makroekonomska stabilnost idejnog stožera neoliberalne ekonomske paradigme, jasno pokazuje da svojevrsni miješani ekonomski model odgovarajuće kombinacije javnog i privatnog, odnosno državnog i tržišnog, predstavlja efikasnu i zadovoljavajuću ekonomsku paradigmu.

6. Glad kao svjetski problem

Uz krizu energenata danas u svijetu dominira problem prehrane stanovništva. Svi pokušaji međunarodne organizacije FAO (Organizacija za prehranu i poljoprivredu) u rješavanju ili ublažavanju problema gladi i neishranjenosti u svijetu za sada ne pokazuju nikakve ili bolje rečeno zanemarujuće rezultate. Brojke koje prikazuju i Ujedinjeni narodi su zastrašujuće. Tako se govori od 820,2 milijuna neishranjenog stanovništva ili ukupno 17 % svjetskog stanovništva. Po geografskoj rasprostranjenosti ta je situacija još gora. Najveće postotke neishranjenog stanovništva bilježe afričke zemlje gdje je iznos u prosjeku 32%, a u nekim zemljama i 50% (Srednjeafrička Republika 50%, Demokratska Republika Kongo 72%, Eritreja 73%). Očigledno da je taj problem u prvom redu pogodio nerazvijene zemlje sa slabom industrijskom proizvodnjom i lošim uvjetima poljoprivredne proizvodnje uz visoke stope nataliteta i nezaposlenosti, a bez značajnih prirodnih resursa. Međunarodna klasifikacija daje i prikaz stanja tranzicijskih zemalja. Tu se iskazuju podaci samo za zemlje koje su iz socijalističkog načina proizvodnje ušle u neki novi, u potpunosti nedefinirani način gospodarenja. Tako je u tim zemljama u prosjeku oko 6% stanovništva neishranjeno, gdje najveće postotke bilježe neke zemlje bivšeg SSSR-a (Tadžikistan 61%, Azerbejdžan 29% i Uzbekistan 26%). Od ostalih

bivših socijalističkih zemalja, neishranjenih nemaju samo Češka, Mađarska, Poljska i Rumunjska, dok je Hrvatska sa 7% neishranjenog stanovništva nešto iznad prosjeka zemalja u tranziciji. Sam podatak da je u Hrvatskoj oko 300.000 ljudi koji nemaju dovoljno hrane za svakodnevnu prehranu, a da oko 1.500.000 stanovnika živi na rubu te granice, mora zabrinuti svakoga, a posebno one koji su preuzeli odgovornost za njihove sudbine.

Čitav problem proizlazi iz odgovarajućih disproporcija koje se javljaju između ukupnog broja stanovnika i količine hrane proizvedene za njihovu prehranu. Broj stanovnika u svijetu se izuzetno brzo povećava iako se u zemljama s najvećim natalitetom želi različitim mjerama taj trend usporiti. Uza sve uložene napore rezultati koji se na tom planu postižu za sada nisu zadovoljavajući. Upravo u najnerazvijenijim (siromašnim) zemljama stope nataliteta su izrazito visoke. Mogućnosti odgoja i obrazovanja u tim sredinama izuzetno su loše. Uz odgovarajuću političku nestabilnost i ogromnu korumpiranost i gospodarski rezultat je u zastoju. Sve to dovodi do ogromne nezaposlenosti, a time i do platežno nesposobne potražnje. U tom slučaju potencijalni proizvođači hrane nisu spremni proizvoditi za to tržište, iako ogromni potrošački kapaciteti vape za tim vrstama proizvoda. S druge strane i cijene hrane rastu. Na rast cijena utječu dva temeljna čimbenika. Unutrašnji u koje spadaju troškovi proizvodnje i vanjski koji se manifestiraju na samom tržištu i u mjerama ekonomske politike pojedine zemlje. Zbog ograničenih obradivih površina sve se više ulaže u prilagodbu neobrađenih i nedovoljno kvalitetnih područja poljoprivrednoj proizvodnji što uvjetuje značajna ulaganja koja povećavaju troškove proizvodnje. Uz to, zbog nagle urbanizacije (izgradnje naselja, prometnica, proizvodnih pogona i sl.) smanjuju se poljoprivredne površine, a u novije vrijeme i tendencija za proizvodnjom biogoriva (uzgoj sirovinskog bilja) smanjili su poljoprivredne površine. Porast cijena energenata (nafta, plin, električna energija, umjetna gnojiva) izravno utječu na troškove proizvodnje i transporta. Kao vanjski čimbenici značajne su razne mjere monetarne i fiskalne politike koje pojedine zemlje imaju kod stimuliranja agrarne politike. Posebno se to odnosi i na subvencije te razne poticaje i premije koje se usmjeravaju u tom pravcu. Uz to na tržištu djeluje i zakon ponude i potražnje koji diktira cijene. Nažalost u svjetskim okvirima daleko je veća potražnja od ponude pa i zbog toga cijene pokazuju tendenciju stalnog rasta. Uzme li se u obzir da platežno sposobna potražnja nije identična stvarnoj potražnji, to znači ako bi se te dvije veličine uravnotežile uz pretpostavku da je ukupna potražnja platežno sposobna, cijene bi sigurno još više porasle, ali tada ne bi bilo gladnih. Nažalost ta se pretpostavka još jako dugo neće ostvariti ili bolje rečeno nikada. Problemom gladi u svijetu već se duže vrijeme bavi i Organizacija UN-a i to svojom specijaliziranom Agencijom za hranu i poljoprivredu (FAO) sa sjedištem u Rimu. Tako je njezin generalni direktor Jacques Diouf u svom izvještaju "Porast gladi u svijetu" ⁶od 30. listopada 2006.

⁶ <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2006/1000433/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.

godine, naveo da je 1996. na Svjetskom samitu o hrani (World Food Summit) održanom u Rimu postavljen cilj smanjenja broja gladnih ljudi u svijetu do 2015. godine, za polovicu od tadašnjih 800 milijuna gladnih u zemljama u razvoju. Nažalost, nakon deset godina, tj. 2006. godine broj gladnih ljudi se povećao, procjenjuje se da trenutno raste po stopi od čak 4 milijuna na godinu i te iste godine iznosio je približno 823 milijuna, odnosno 23 milijuna više nego prije deset godina kada je postavljen cilj smanjenja broja gladnih ljudi u svijetu koji je morao rezultirati s padom od 266 milijuna gladnog svjetskog stanovništva. Očigledno je da mjere koje su poduzimane nisu polučile očekivane rezultate. Razlozi takvom ishodu su višestruki. Jedan od njih su i izuzetno visoke cijene hrane. Tako je u izvješću FAO-a od 7. lipnja 2007. godine, pod naslovom "Rekordno visoke cijene hrane"⁷ zaključeno da je u svijetu zabilježen porast cijena uvezene hrane po stopi od 5 % na već rekordno visoku cijenu iste koja je dosegnuta u 2006. godini. Za nastalu situaciju krivnja je usmjerena naspram proizvođača biogoriva i visokih cijena transporta. Iako se proizvodnja žitarica po obujmu povećava, zbog smanjenih površina namijenjenih proizvodnji biljnog ulja nije u mogućnosti podmiriti sve veću potražnju u sektoru prehrane. Kada je u pitanju proizvodnja biogoriva, potrebno je zaključiti da za tu proizvodnju velik broj zemalja, a posebno država članica Europske unije, poljoprivrednim proizvođačima svih sirovina za njegovu proizvodnju osigurava potrebne poticajne mjere koje im osiguravaju više zarade, nego da se bave uzgojem bilo kojih drugih poljoprivrednih kultura. "Vrijeme je za implementaciju prava na hranu"⁸ novi je izvještaj kojega je Jacques Diouf, generalni direktor FAO-a podnio dana 18. listopada 2007. godine. Iz njega proizlazi da se broj pothranjenih ljudi u svijetu povećao i da sada iznosi 854 milijuna što je za 21 milijun više nego prethodne godine. To ukazuje na činjenicu da je cilj koji je postavljen 1996. godine u potpunosti propao. Ipak generalni direktor FAO ističe značaj implementacije prava na hranu svih onih (854 milijuna) gladnih. Deklarativno vrlo humano. Da bi čitava situacija bila još tragičnija, u ovom slučaju nije upitno uporabiti izraz tragikomično, takvom se apelu pridružio i Ban Ki-moon, glavni tajnik UN-a, koji označava neprihvatljivom činjenicu da ljudi pate od gladi u današnjem, tzv. "svijetu obilja". Osim što FAO podnosi redovita izvješća, pa to čini i u 2008. godini, a vezana su uz probleme neishranjenosti i hrane, značajniji pomaci u saniranju nastale tragedije, koja sigurno spada u najveće u ljudskoj povijesti, nisu ostvareni. Tako izvješće FAO-a od dana 13. veljače 2008. godine "Značajan porast u svjetskoj proizvodnji žitarica predviđen za 2008., ali cijene ostaju visoke"⁹ iznosi da je u svijetu zabilježen daljnji porast cijena hrane, a posebice žitarica i ulja. Razlog tomu su i dalje ranije navedeni čimbenici. U zaključku odnosnog

⁷ <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2007/1000592/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.

⁸ <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2007/1000679/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.

⁹ <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2008/1000783/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.

izvješća stoji nadasve mudri zaključak da porast cijena najjače pogađa najsiromašnije slojeve stanovništva. Uz to upućuje se i na najugroženija područja, Sjeverna i Južna Afrika, Južna Amerika i Srednja Azija, odnosno na ukupno 36 zemalja svijeta pogođenih krizom hrane, kao i socijalnim nemirima vezanim uz taj problem. Posljednje izvješće FAO-a za promatrano razdoblje dobiveno je s danom 11. travnja 2008. godine, "Cijene žitarica u najsiromašnijim zemljama nastavljaju rasti, vlade nastoje ograničiti negativne efekte"¹⁰. U njemu se opet zaključuje da su računi za uvoz žitarica u najsiromašnijim zemljama svijeta porasli za 56% u razdoblju 2007. i 2008., a što je uslijedilo nakon povećanja od 37% u razdoblju 2006. i 2007., što u dvije godine iznosi čak 93% porasta.

Sve se to odrazilo na snažan porast cijena kruha, riže, kukuruza, mlijeka, soje i ostalih prehrambenih namirnica u većini zemalja u razvoju, unatoč mjera koje se tamo poduzimaju kao što su: ograničenje izvoza, subvencije, sniženje fiskalnih nameta i kontrola cijena, a koje su poduzele vlade zemalja uvoznica i zemalja izvoznica hrane ne bi li ublažile snažan rast cijena hrane u svijetu. Upravo zbog tako nastale situacije, a u prvom redu zbog nedostatka hrane zabilježeni su i nemiri u Egiptu, Kamerunu, Senegalu, Indoneziji, Madagaskaru, Pakistanu, Tajlandu itd. Iako su uzroci gladi u svijetu izuzetno dobro utvrđeni i poznati, problem kako ga postavlja FAO u njegovom rješavanju ne polazi od pretpostavke njihovog eliminiranja, već isključivo u konstataciji da nedostaje hrane kojom bi se smanjila glad. Takve mjere, koje su usmjerene isključivo povećanju proizvodnje hrane, a ne ostalim uzrocima poput skupe hrane, velikog broja nezaposlenih ljudi u tim zemljama, ulaganja u gospodarski razvoj tih zemalja, cijene energenata i sl., ne mogu polučiti ozbiljne rezultate u saniranju nastale situacije. Takva rješenja jedino mogu stimulirati pojačanu skupu proizvodnju dosadašnjih poljoprivrednih proizvođača i daljnje osiromašivanje postojećih potrošača visokim cijenama. Dosadašnja deklarativna podrška i preporuke, koje upućuje FAO, nisu polučili željene rezultate, a ako se nešto u tom pogledu ne bude mijenjalo ništa se značajnije neće ni događati, osim što će se broj gladnih stalno povećavati. Financijske i materijalne pomoći koje su usmjerene prema zemljama s nedovoljno hrane nisu ni približno dostatne, a osim toga veoma često dolaze u ruke korumpirane birokracije tih zemalja koja ih distribuira prema vlastitom nahođenju i osobnim interesima.

7. Zaključak

Kako ekonomija i njene zakonitosti uvijek vode istodobni dvostruki život, jedan u teoriji, drugi u praksi, upravo je ovaj potonji snažno demantirao neoliberalne prognoze o ekonomskom uspjehu u posttranzicijskom razdoblju i upravo svaka ekonomska teorija, pa tako i neoliberalna, ne mora biti u praksi u potpunosti verificirana. To je bio slučaj s ortodoksnom liberalnom klasičnom i

¹⁰ <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2008/1000826/index/html>, stranica posjećena 03.09.2008.

neoklasičnom ekonomijom koju su dokinule ekonomske krize s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Također je to i slučaj s kejnzijanskim intervencionizmom i privrednom stagnacijom iz sedamdesetih godina 20. stoljeća. Od tada su na teoretskoj ekonomskoj sceni deseci pravaca te područja ekonomskog intelektualnog interesa, no ipak teoretski suglasno i što je najbitnije praktično dominira neoliberalna ekonomska teorija. Upravo ekonomske i socijalne proturječnosti koje se mogu zapaziti kod opisanog neoliberalnog recepta kako urediti vlastite i potom globalnu ekonomiju, odnosno njezin neuspjeh da nacionalno i globalno osigura pretpostavke za ravnomjeran ili barem ravnomjerniji ekonomski rast i razvoj, raspodjelu dohotka te podizanje životnog standarda najšireg sloja stanovništva, predstavljaju valjan i dostatan razlog za odgovarajuću prilagodbu novim tokovima u praksi ekonomskog života, prvo nacionalne, a potom i nikad integriranije svjetske ekonomije. Svijet i ekonomija 21. stoljeća proživljavaju krizna stanja, ekonomska i socijalna, od kojih su ona povezana uz glad, nejednakosti u raspodjeli dohotka i pristupu prirodnim resursima, upravo akutna te nameću hitna promišljanja i još hitnija djelovanja kako efikasnije i pravednije urediti svjetsku ekonomiju i društvo današnjice prije globalne socijalne katastrofe i to u svijetu koji nikada u povijesti da paradoks bude veći, nije raspolagao s više znanja i razvojnih potencijala.

Literatura

1. Blanchard, Olivier, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2005.
2. Bowles, Samuel, Edwards, Richard, Razumijevanje kapitalizma: konkurencija, komanda i mijena u privredi SAD, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
3. Samuelson Paul A., Nordhaus William D., Mate, Zagreb, 1992.
4. Stiglitz, Joseph Eugene, Globalizacija i dvojbe koje izaziva, Algoritam, Zagreb, 2004.
5. Thurow, Lester Carl, Budućnost kapitalizma: kako današnje gospodarske snage oblikuju sutrašnji svijet, Mate, Zagreb, 1997.
6. Rodrik, Dani, A Practical Approach To Formulating Growth Strategies, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, December 2004.
7. "World hunger increasing", <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2006/1000433/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.
8. "Food import bills reach a record high", <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2007/1000592/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.
9. "It is time to implement the right to food", <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2007/1000679/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.
10. "Significant increase in world cereal production forecast for 2008, but prices remain high", <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2008/1000783/index.html>, stranica posjećena 03.09.2008.
11. "Poorest countries' cereal bill continues to soar, governments try to limit impact", <http://www.fao.org/newsroom/eu/news/2008/1000826/index/html>, stranica posjećena 03.09.2008.

Summary

SOME ASPECTS OF NEOLIBERALISM IN THE WORLD ECONOMY

The article analyses the basic economic postulates of neoliberalism as economic theories and as a practical economic and social model of the modern capitalism. The neoliberal economic theory and economic policy based on it tend to globally impose themselves as dominant in conditions of socialist states economic and social breakdown at the end of the twentieth century, their transitional transformation into trade economic systems and strongly intensified process of globalisation. The described process, which is conducted in historically new economic and institutional conditions of open national economies, has been intensively determined by the influence of certain international institutions, especially by the International Monetary Fund. By obtaining the specific economic and social conditions such institutions get the possibility to make conditions for national economic policies management in states which operate with the capital loaned by the same institutions. This opens a door for a whole range of economic and social contradictions in regards to the above described neoliberal economic model “exported” into transitional countries, as well as for issues concerning the effectiveness and fairness of the modern global economic regime which is marked by different critical conditions. The existential issue of world hunger has been singled out and analysed in details as one of the most striking issues pertaining to the modern global economic regime.

Key words: *neoliberalism, socialism, globalisation, transition, growth, development, open economy, International Monetary Fund, food, hunger.*

Zusammenfassung

EINIGE ASPEKTE DES NEOLIBERALISMUS IN DER WELTWIRTSCHAFT

Die Arbeit analysiert ökonomische Grundpostulate des Neoliberalismus als ökonomische Theorien und als praktisches ökonomisches und gesellschaftliches Modell des zeitgenössischen Kapitalismus. Die neoliberale Wirtschaftstheorie und die auf ihr begründete Wirtschaftspolitik sind bemüht sich global, unter den Bedingungen des Zusammenbruchs der sozialistischen Staaten Ende des 20. Jahrhunderts, der Transittransformationen derselben zu marktwirtschaftlichen Systemen und der starken Intensivierung des globalen Prozesses, als dominierend aufzudrängen. Der beschriebene Prozess, der sich in historisch neuen ökonomischen und institutionellen Bedingungen der Offenheit nationaler

Ökonomien abwickelt, determiniert stark den Einfluss bestimmter internationaler Institutionen, besonders des Internationalen Monetarfonds. Sie gewinnen durch die Erlangung spezifischer ökonomischer und gesellschaftlicher Umstände die Möglichkeit Staaten, die seitens der betreffenden Institutionen geliehenes Kapital benutzen, die Bedingung zur Führung einer nationalen Wirtschaftspolitik zu stellen. Das legt eine ganze Reihe ökonomischer und sozialer Widersprüche in den Transitionsländern des “ausgeführten” neoliberalen Wirtschaftsmodells offen sowie die Problematik der Effizienz und Gerechtigkeit des zeitgenössischen globalen Wirtschaftssystems, das durch verschiedene Krisensituationen gekennzeichnet ist. Unter den letzteren wird das besonders deutliche und existentielle Problem des Hungers in der Welt herausgestellt, das näher analysiert wird.

Schlüsselwörter: *Neoliberalismus, Sozialismus, Globalisierung, Transition, Wachstum, Entwicklung, offene Wirtschaft, Internationaler Monetarfond, Nahrung und Hunger.*

Sommario

ALCUNI ASPETTI DEL NEOLIBERALISMO NELL'ECONOMIA MONDIALE

Il contributo esamina i postulati basilari del neoliberalismo, quali la teoria economica ed il modello economico e sociale pratico del capitalismo contemporaneo. La teoria economica neoliberale e la politica economica, che su di essa si fonda, cercano di affermarsi a livello globale come dominanti, nelle condizioni di rottura sociale ed economica dei paesi socialisti alla fine del XX secolo, nella trasformazione transitoria degli stessi sul piano dei sistemi economici di mercato e nel, fortemente intensificato, processo di globalizzazione. Siffatto processo, che si sviluppa in condizioni, sotto il profilo economico ed istituzionale, storicamente nuove, di apertura delle economie nazionali, determina la forte influenza di certe istituzioni internazionali, specie del Fondo Monetario Internazionale, le quali, in forza di specifiche circostanze economiche e sociali ottengono la possibilità di condizionare l'impostazione delle politiche economiche nazionali degli Stati che usufruiscono da parte di dette istituzioni di capitale in prestito. Ciò apre tutta una serie di contraddizioni economiche e sociali nel modo appena descritto dell' “esportato” modello economico neoliberale, come pure la questione dell'efficacia e giustizia della regolazione economica globale contemporanea, caratterizzata da diverse situazioni di crisi. Tra i molti, in particolare, è individuato il problema fortemente sentito ed esistenziale della fame su scala mondiale, che si esamina nel dettaglio.

Parole chiave: *neoliberalismo, socialismo, globalizzazione, transizione, crescita, sviluppo, economia aperta, Fondo Monetario Internazionale, cibo e fame.*